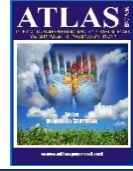

ATLAS INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES

ISSN:2619-936X

Article Arrival Date:26.08.2018

Published Date:31.10.2018

2018 / October

Vol 4, Issue:13

Pp:1200-1219

Disciplines: Areas of Social Studies Sciences (Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences)

AKSU VE GÜLTEPE KÖYÜ ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEN SÜRMENE KIRSALINDAKİ KONUT TİPLERİNE YÖNELİK BİR İRDELEME

AN INVESTIGATION ON THE HOUSING TYPES IN THE RURAL OF SURMENE ON THE EXAMPLES OF AKSU AND GÜLTEPE VILLAGE

Arş. Gör. Ashhan ÖZTÜRK

Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, ozturkaslihan5@gmail.com,
Trabzon/Türkiye

Arş. Gör. Deniz BAYRAK

Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, bayrakdeniz9@gmail.com,
Trabzon/Türkiye

ÖZET

Doğu Karadeniz kırsal iklimi, bitki örtüsü, topoğrafik ve kültürel yapısı sebebiyle özgün özelliklere sahiptir. Doğu Karadeniz kırsal içerisinde yer alan Sürmene kırsal da topoğrafik yapısı sebebiyle dağınık bir yerleşim düzeni göstermektedir. Bu dağınık yerleşimi oluşturan konutlar ise topoğrafyanın yanında iklim, manzara, güneş, rüzgâr, malzeme, yapım tekniği gibi parametreler nedeniyle benzerlikler ya da farklılıklar ortaya çıkarmaktadır.

Çalışma kapsamında Doğu Karadeniz kırsal mimarisinin özgün örneklerinin yer aldığı Sürmene Aksu ve Gültepe köyleri irdelenmiştir. İki köy örneğinde de belirlenen güzergâh ile köylerin yerleşim düzeni incelenmiş, mümkün olan konut örneklerinde yerinde incelemeler ile birlikte sahipleri ile sözlü çalışmalar yapılmış ve plan düzleminde eskiz çalışmaları gerçekleştirilerek plan tipleri tespit edilmiştir. Konut örneklerinin mevcut hali üzerinden orijinal durum-müdahale edilmiş durum tartışmaları yapılmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda ise köylere ait konut örnekleri başta olmak üzere diğer yapı türlerinin de yer aldığı kimlik kartları oluşturulmuştur.

Sonuç olarak bu çalışma ile daha önce farklı çalışmalara da konu olmuş olan Sürmene kırsal Aksu ve Gültepe köyleri özelinde, kullanıcıların da katılımını sağlayarak kırsal mimarinin özgün örneklerine dikkat çekilmiştir. Kullanıcılar tarafından bir müdahale olup olmadığı tespit edilerek bölgenin kültürel ve fiziksel mirasının korunabilmesi adına yönlendirmeler yapılmıştır. Bu çalışma sonucunda sadece kullanıcılar ile sınırlı kalmayıp, yerel yöneticilerin desteği ile birlikte yerel halkın istek ve ihtiyaçlarına yönelik, kırsal mimarinin karakteristiğine uygun yeni çalışmaların ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Doğu Karadeniz, Kırsal Mimari, Sürmene, Aksu Köyü, Gültepe Köyü.

ABSTRACT

The Eastern Black Sea countryside has unique characteristics due to its vegetation, topographic and cultural structure. The Surmene countryside located in the eastern Black Sea countryside also shows a scattered settlement due to its topographic structure. In addition to topography, the houses forming this scattered settlement create similarities or differences due to the parameters such as climate, landscape, sun, wind, material, construction technique. Within the scope of the study, the village of Surmene Aksu and Gültepe where the unique examples of Eastern Black Sea rural architecture were examined. In the case of the two villages, the layout of the villages and the designated route was examined, verbal studies were carried out with the owners together with on-site investigations in possible housing samples and sketch studies were carried out in the plan plane and plan types were determined. The original situation-intervened situation discussions have been made through the present state of the housing samples. As a result of the studies, identity cards belonging to the villages, including other building types, were formed. As a result, in this study, it has been pointed out the unique examples of rural architecture by enabling the participation of users in the Aksu and Gültepe villages of Surmene rural which are the subject of different studies. Directives have been made in order to protect the cultural and physical heritage of the region by determining whether there is an intervention by the users. As a result of this study, it is not only limited to the users but also with the support of the local administrators, it is aimed to reveal the new works and initiatives that are suitable for the demands and needs of the local people and that are compatible with the characteristics of the rural architecture.

Keywords: The Eastern Black Sea, Rural Architecture, Surmene, The Village of Aksu, The Village of Gültepe.

1. GİRİŞ

Kültür, aynı coğrafiyasal koşullara karşı uzun süre başa çıkma uğraşımı vermiş, tutarlı, dengeli, bütünlük arz eden; ortak değerleri, sanat, zanaat, beceri ve alışkanlıkları olan ve bunları çeşitli mekanizmalarla nesilden nesle aktarmış insan topluluklarıdır (Gür, 2005). Çakıroğlu da (1996) kültürel gelişmenin toplumsal ilerlemenin sağlam dayanağı olarak kabul edildiğini ifade etmiştir. Ona göre ilkeler geçmişin izlerini yıkarak değil koruyup geliştirerek, modern toplumun yeni kimliğinin yaratılmasında kültürel zenginliği ve birikimi yok etmeyen bir süreci amaçlamaktadır (Çakıroğlu, 1996).

Geleneksel yapılaşmada varlığını korumaya devam eden ancak yer yer bozulma ve tahriplere uğrayan Doğu Karadeniz kırsalı; iklimi, bitki örtüsü, topoğrafik ve kültürel yapısı sebebiyle özgün özelliklere sahiptir. Göksu (1982), genellikle, kalkınma ile kentleşme arasında sıkı bir ilişki olduğunu ve sanayileşmenin ancak kentleşme ile olacağı yönünde bir varsayım olduğunu söylemiştir. Bu sebeple Türkiye’de yatırımlar kırsal alanda asgari düzeyde tutulmuş ve yoğunlaşma öngörülen yerlerde desteklenmiştir. Ona göre, kırsal bölgeler uzun süredir yalnızlığa ve ilgisizliğe terk edilmiş, yatırımlar kırsal bölgelerin kalkınmasını gerçekleştirecek düzeye ulaşmamış, kır ve kent arasındaki denge giderek bozulmuştur (Eminağaoğlu ve Çevik, 2005).

Günümüzde yöresel yapı gelenekleri, ekonomik, kültürel ve mimari birörnekleşme ile tehdit edilmektedir.¹ Betonarme, beton, tuğla vb. malzemelerle yapılan ve bölge koşullarını önemsemeyen yeni yapılar, bölgenin karakteristik dokusunu bozmaktadır (Canseven, 2012). Bugün geline nokta; literatüre girmiş, nitelikli konut örneklerinin bile bazı müdahaleler ile kırsal mimarinin gerektirdiklerinden oldukça uzak kaldıkları görülmüştür. Bu çalışmada, Aksu ve Gültepe Köyü örnekleri üzerinden Sürmene kırsalındaki konut tiplerine yönelik bir irdeleme yapılmıştır. Yapılan irdeleme sonucunda yerli halkın istek ve ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurarak, kırsal mimarinin yaşadığı sorunlara ve geçirdiği dönüşüme dikkat çekilmiş, çözüm önerilerinin bulunması amaçlanmıştır.

1.1. Doğu Karadeniz Kırsal Mimarisi

Doğu Karadeniz coğrafi yapısıyla denize paralel dağlara ve engebeli bir araziye sahiptir. Bu nedenle dağınık bir yerleşim düzenindedir. Kırsal alanda konumlandırılmış evler birbirinden 200-300 m hatta bazen 2-3 km uzaklıkta konumlandırılmıştır (Çetinor, 1986).

Geleneksel evler çoğunlukla iki ya da üç katlıdır. Evlerin plan şemasına etki eden başlıca faktör, yaşama kültürüdür. İklim, topografya, manzara, güneş ve malzemenin etkisi ikinci derecededir. İç düzen, yüzyıllar boyunca aynı şema üzerine kurulmuştur. Yapı ustaları, plan şemasında bir değişiklik düşünmemiştir. Köylünün yaşayışında bir değişiklik olmadıkça aynı şema devam etmiştir. Medeniyetin nimetlerinden uzak, tabiat ortasında yaşayan köylünün hayatı ise, çok yavaş değişmektedir (Özgüner, 1970:59).

1.2. Araziye Yerleşim

Eğimli arazide konut yerleşim yerinin düzlenmesiyle yarım katlar elde edilir. Toprak içinde yer alan bu rutubetli boşluklar kısmen giriş, depo ve ahır olarak kullanılmaktadır (Çetinor, 1986). Konutlar yüksek nemden dolayı daha çok güneye bakacak şekilde konumlandırılmıştır.

Bölgedeki akarsu sayısının çokluğu, halka suya ulaşabildiği her noktada konut kurma fırsatını sağlamış ve dağınık yerleşmenin zeminini hazırlamıştır. Kırsal mimaride konutların arazide konumlanışını etkileyen en önemli unsur, manzara ve güneşlenme gibi etmenler yerine

¹ Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü, 1999.

‘arazinin eğimi’ olmuştur. Konutlar arasındaki bağlantılar ise yöre halkının ortak çabasıyla oluşturulan taş döşeli patikalar ile sağlanmaktadır. (Doğanay ve Çavuş, 2014).

1.3. Konut Tipleri

Konut planları “aşhaneli” ve “hayatlı” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Sümerkan, 1989). Trabzon'un batısında “aşhaneli tip konutlar”, doğusunda “hayatlı tip konutlar” yoğunlaşmaktadır. Yomra'dan başlayarak doğuya doğru hayatlı tip konutlar yoğunlaşırken plan şeması olarak karmaşık hale gelmektedir. Konutlarda, yaşama bölümü eğimin yukarı yönünde, yatak odaları ise aşağı yönünde konumlandırılmıştır. Hayatlı tip konutlara bu isim, yatak odaları arasında yer alan, oturma ve depolama işlevlerine de olanak veren, gece holü niteliğindeki mekânın adından dolayı verilmiştir (Sümerkan, 1990).

1.4. Kırsal Konutlarda Mekân Organizasyonu

Kırsal konutların “hayat, salon” adı verilen mekânları en çok kullanılan yeridir. Plânda hayat merkezdedir, diğer odalar etrafında yer alır. Ailenin günlük hayatının geçtiği bu mekân; içindeki mutfak ve ocağıyla, oturma ve ev işi yapma yeri olarak devamlı kullanılmaktadır. Islak hacmi ve mutfak evin dışında, bahçede konumlanmış konut tipleri de mevcuttur. Bunlar, küçük dar yollar ve asma çardakları ile ana konuta bağlanmaktadır (Çetinor, 1986).

Konutlarda, hayata 1-1,5 m enindeki “baduma” adı verilen tahta eşikten geçilmektedir (Tunç, 1997). Konutların bodrum katında genellikle ahır bulunur. Eğim nedeniyle ahır katı burada kendiliğinden oluşmaktadır (Sümerkan, 1989). Kışın soğuk hava durumlarında, ahıra badumanın önündeki açılabilir kapaktan, merdivenler vasıtası ile inilmektedir (Tunç, 1997). Yukarı yöndeki ahır duvarı tümüyle zemin altında kalmaktadır. Ahıra, ön ya da yan duvarda yer alan tek kapıdan girilmektedir. Zemin tahta döşelidir. İç mekânda yüksek ısı sağlamak amacıyla tavan yüksekliği bir insan boyu kadar tasarlanmıştır (Sümerkan, 1989).

Hayata bağlı odaların taban ve tavanları ahşap döşemedir. Odaların birinde, köşede banyo olarak kullanılan, tabanı beton ve oda seviyesinden 10-15cm yüksekte ve etrafı açık “keyriz”(suluk) bulunmaktadır (Tunç, 1997).

Karadeniz yerel halkının, kendine özgü inşaat ve mimarlık anlayışından küçük bir örnek de meydan odalarıdır. Zamanla büyüyen ve maddi olarak kalkınan aileler, misafirlerini bu küçük evlerde ağırlarlar. Tuvaleti, yüklükleri, kereveti, ocağı ile söz konusu meydan odaları ana konutun bir parçası sayılmaktadırlar (Çetinor, 1986).

İlçede birçok konut örneğinde, aşhanenin bir ya da her iki tarafına birer küçük oda yapılmıştır. Bunlar, daha çok aile büyüklerinin tercih ettiği odalardır. Ancak, konuk odası olarak da kullanılmaktadırlar. Bu odalara doğrudan aşhaneden geçilmektedir (Sümerkan, 2015).

Aşhane kavramı; geleneksel konutların temel mekânı, içinde yeme-içme, oturma, yemek pişirme, dinlenme gibi faaliyetlerin yapıldığı, toprak zeminli mekân olarak dikkat çekmektedir. Bu mekânda, çok amaçlı kullanımın gereği olarak ocak ve dolapların dışında sabit donatı elemanları bulunmamaktadır (Güler ve Bilge, 2014). Aşhanelerin bir başka işlevi ise evin diğer mekânlarına geçiş sağlayan bir tür “sofa” görevi üstlenmesidir. Trabzon kırsalında yatak odalarının kapıları doğrudan aşhaneye açılmaktadır (Sümerkan, 2015).

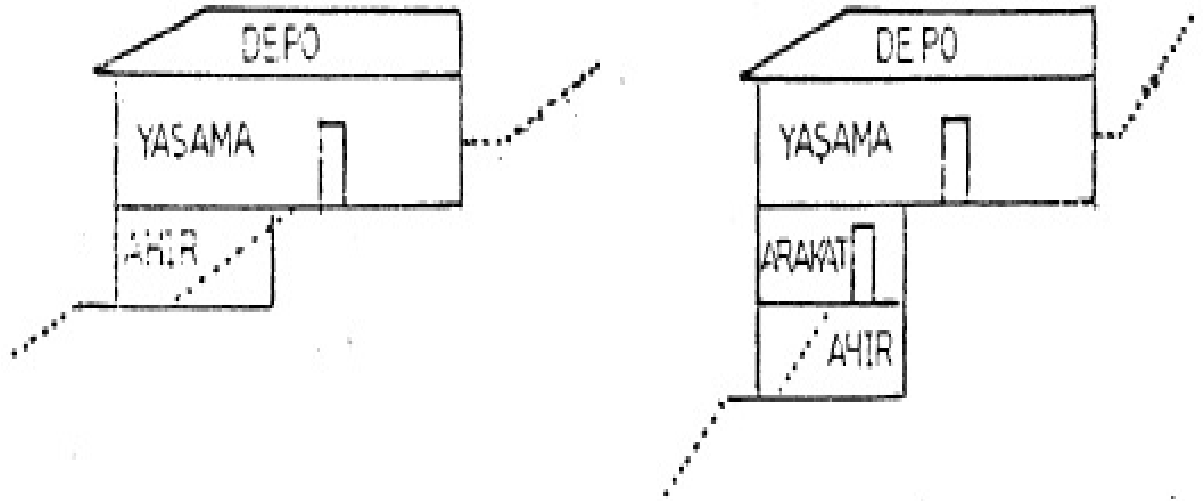
Serin ve havadar yer anlamına gelen serender ise üretilen besinlerin bozulmadan saklanması amacıyla konutların yanında yapılan, içinde oturulmayan ve yaşanmayan tek işlevli bir mekândır (Batur, 2005). Yıllık erzak, tütün ve yem gibi ihtiyaçlar geniş yer kaplayacağından evin dışında biriktirilir ve saklanır. Genellikle tek bölmeden oluşan serenderlerin iki bölmelileri, önleri çardaklı tipleri de mevcuttur. Serenderlerin direklerle ızgaralı ahşap döşemesinin bağlandığı yerler teker denilen yuvarlak teneke levhalarla çevrilidir. Bu tekerler

sayesinde fare, böcek gibi zararlıların serenderlerin içine girmeleri engellenmiştir (Çetinor, 1986).

1.5. Sürmene Kırsal Yerleşim Özellikleri ve Katların Kullanımı

Sürmene, Trabzon'un doğusunda yer alan ilçelerinden biridir. Sürmene ilçe merkezinde erkek nüfus (%50,6), kırsalda kadın nüfus (%51,5), ilçe toplamında ise yine kadın nüfus (%50,3) fazladır. İlçe merkezinde erkek nüfusun fazla olması, göç aldığına işaret etmektedir. Kırsal nüfusta kadın nüfusun fazla oluşu ise bu alanda göç verildiğini göstermektedir (Doğanay ve Çavuş, 2014).

Sürmene yöresinde kırsal konutların yerleşim biçimi üzerinde manzara ve güneşten çok arazinin eğimi etkili olmuştur (Özgüner, 1970). Konutlar eğimin durumuna göre iki veya üç katlı olarak inşa edilmektedir. İki katlı yapılarda ilk kat ahır katı, ikinci kat yaşama katıdır. Üç katlı yapılarda ise ilk kat ahır katı, ikinci ve üçüncü katlar ise yaşama katı olarak kullanılmaktadır. Eğimin çok olduğu bazı yerlerde ahır ve yaşama katı arasında eğimden kazanılan bir de ara kat oluşmaktadır (Akdeniz, 1994).

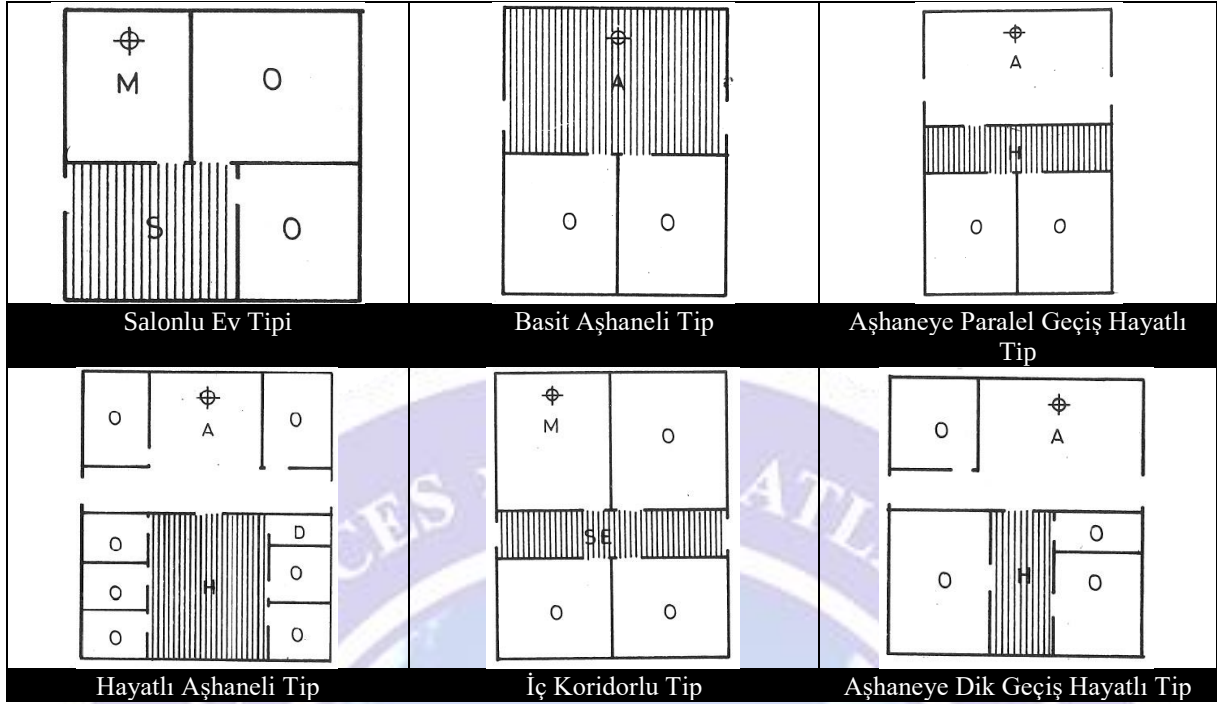

Şekil 1. Katların kullanımı (Akdeniz, 1994).

Konutlarda ahır katı, eğimli arazide kurulan konutlarda, eğimden kazanılmış yükseklik içinde oluşturulmuştur (Şekil 1). Ahır katı duvarları moloz taş, yonu taş ve kesme taş duvardan kâgir yığma sistem olarak oluşturulurken, 50-90 cm arasında değişmektedir. Ahır katına girişler genellikle evin girişi ile ters yönde verilmektedir (Akdeniz, 1994). Yaşama katı ise yapı içerisindeki en önemli kattır. Yapıya giriş genellikle bu kattan yapılmakta, işlev olarak en büyük ağırlık yaşama katında toplanmaktadır. Yaşama katında, evin her iki tarafında yer alan giriş bölümleri ana aks üzerinde yer almaktadır. Bu aksa “sokak” denilmektedir. Yaşama katı gündüz ve gece kullanılan mekânlar olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Gündüz kullanılan mekânların döşemesi çoğunlukla sıkıştırılmış toprak veya taş iken, gece kullanılan mekânlarda ahşap döşeme kullanılmıştır. Geleneksel konutlarda ıslak hacimler dışarıda konumlandırılmışken, bazı konut örneklerinde yaşama katlarında içeri alınmıştır (Akdeniz, 1994).

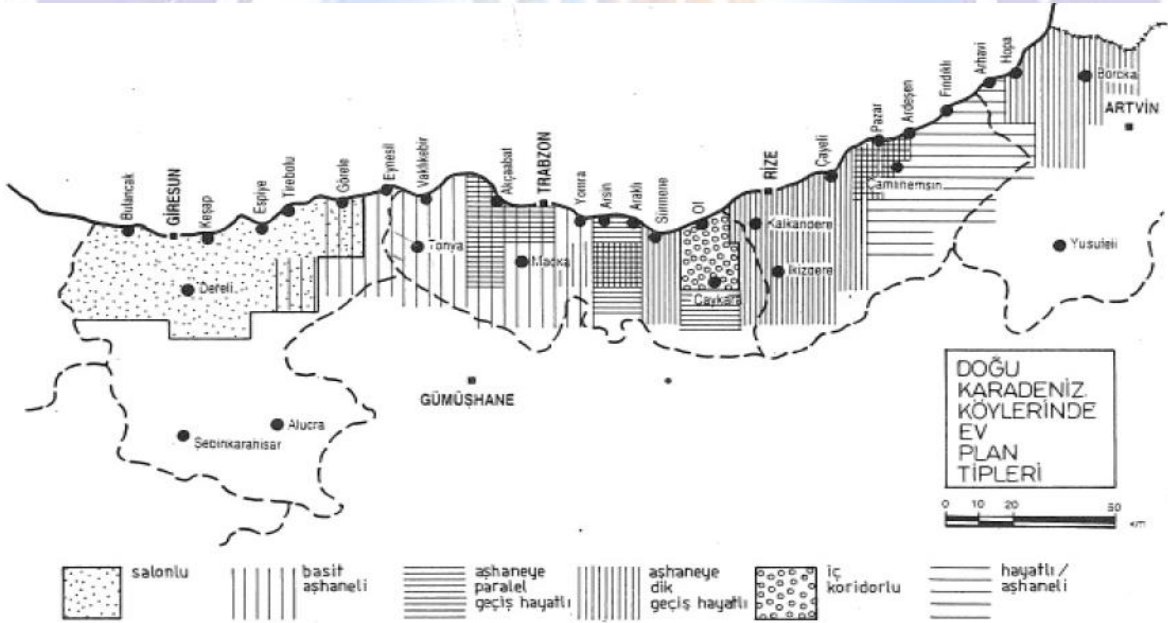
1.6. Plan Tipleri

Kırsal konutlarda “Hayatlı tip” ve “Salonlu tip” konutlar olmak üzere iki plan tipi mevcuttur (Özgüner, 1970).

Şekil 2. Plan Tipleri (Sümerkan, 1991)

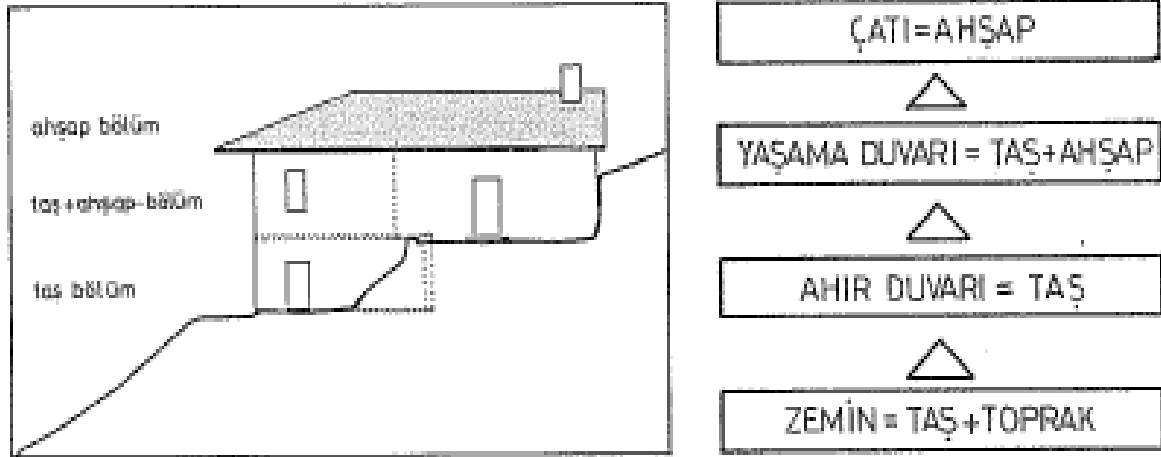
Kırsal konutlarda kullanılan farklı plan tiplerinden Doğu Karadeniz kırsalında kullanılan plan tipleri Şekil 3'te yer almaktadır (Sümerkan, 1991).

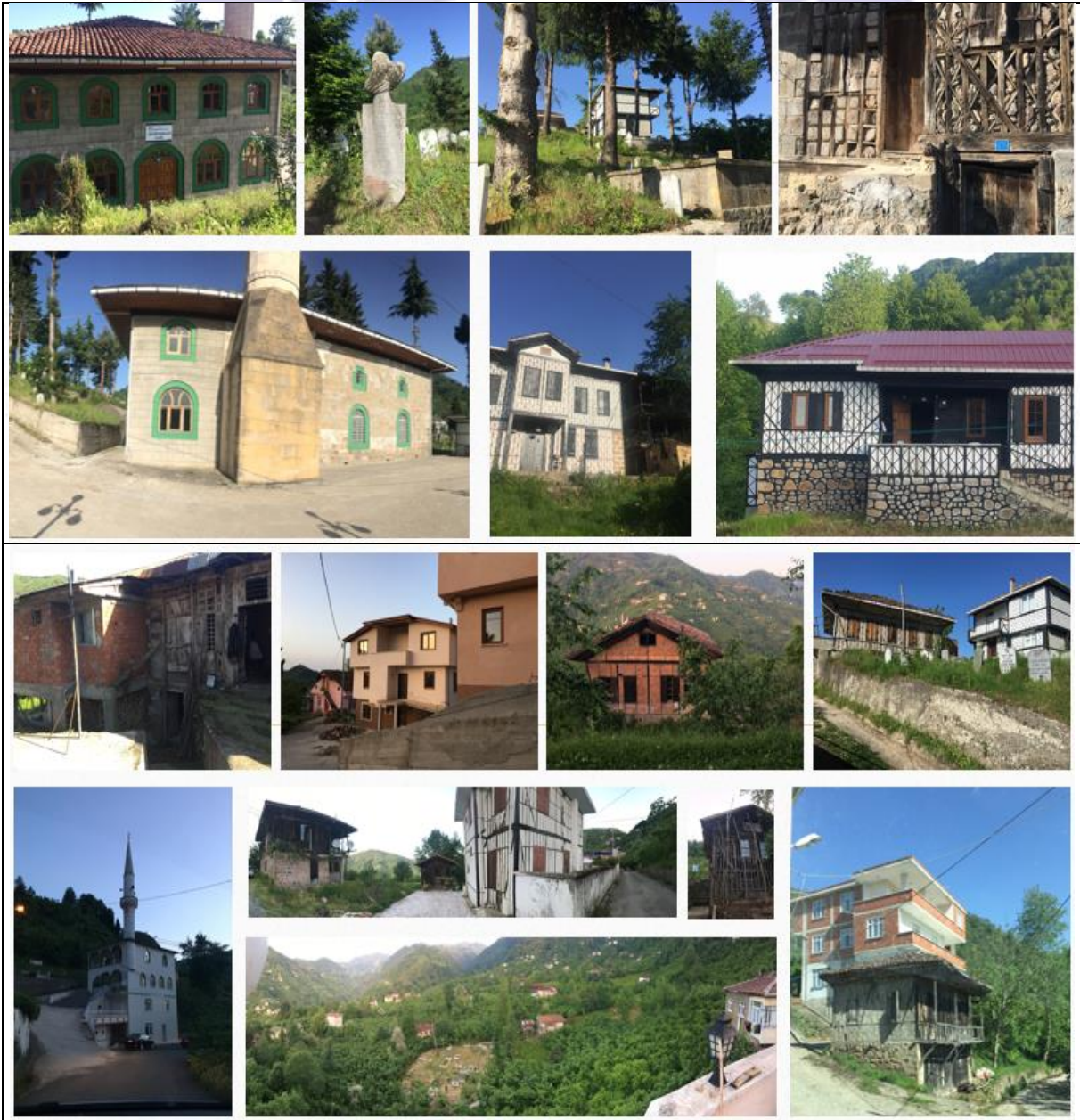
Şekil 3. Doğu Karadeniz kırsalında konut plan tipleri (Sümerkan, 1991)

1.7. Yapı Malzemeleri

Sürmene kırsalında ana yapı malzemesi ahşaptır. Bölgede duvar sistemlerinde, döşemelerde, doğramalarda ve çatılarda ahşap malzemenin kullanıldığı dikkat çekmektedir (Şekil 4). Bölgede ahşaptan sonra en çok kullanılan yapı malzemesi ise taştır. Özellikle bina köşelerinde taş kullanımının daha özenli yapıldığı görülmektedir. Ustaların yetenekleri kendini bina köşelerinde göstermektedir. Köşeler dışında kalan duvarlar ise daha az özen gösterilerek oluşturulmuşlardır (Akdeniz, 1994)

Şekil 4. Yöresel konutlarda ahşap ve taş malzemenin yapı katlarına dağılımı (Sümerkan, 1990)

Şekil 5. Sürmene kırsalındaki yapı türlerine ait görseller (Öztürk ve Bayrak arşivi, 2017)

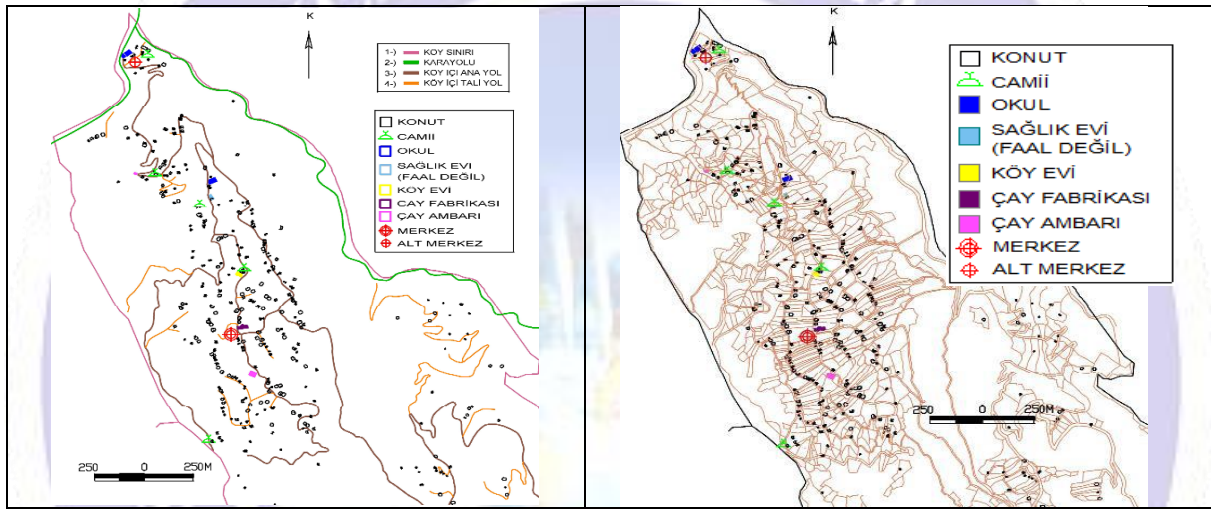
2. YAPILAN ÇALIŞMALAR

2.1. Aksu Köyü

Aksu Köyü literatüre göre Manahoz Deresi'nin dar vadisinde, Manahoz Deresi ile Aksu Deresi arasında, Sürmene-Köprübaşı Karayolu üzerinde yer almakta ve kıyıya yaklaşık 7 km uzaklıkta konumlanmaktadır. Köyde 288 binanın yer aldığı, ailelerin yaklaşık % 40'ının yılın tamamında köyde ikamet ettikleri bilinmektedir (Çifçi, 2012).

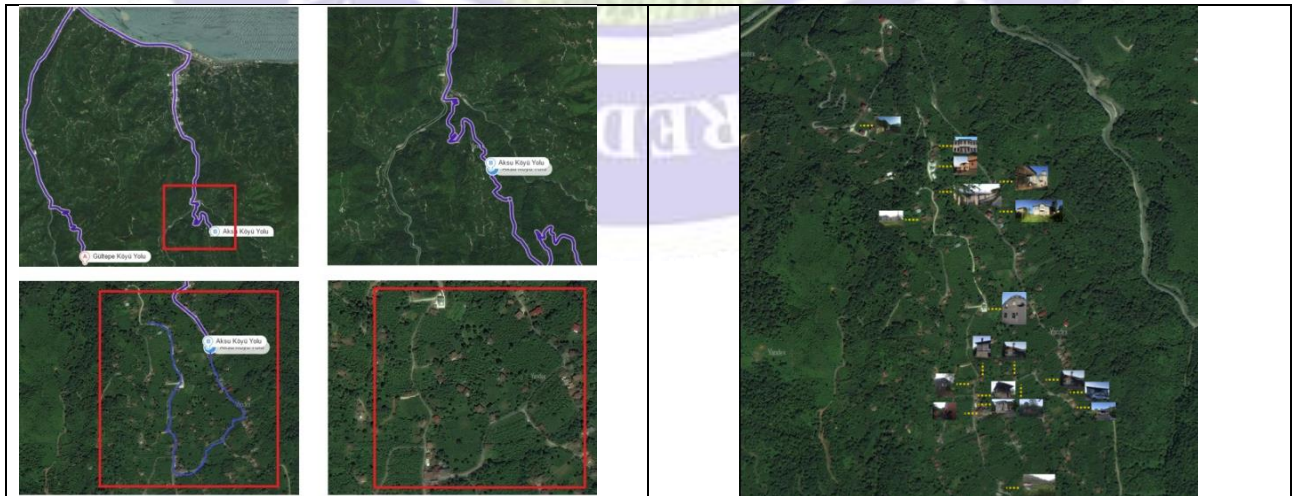
Köyün yerleşim düzeni incelendiğinde, merkez ve alt merkezin, beş caminin tamamının, birisi aktif iki ilköğretim okulunun, köy evlerinin, aktif olmayan sağlık evinin, çay fabrikası ve çay ambarlarının belirli mesafe aralıklarıyla ana yol aksı üzerinde konumlandığı dikkat çekmiştir.

Köy kuzey-güney yönlü ana yolların uzantısıyla paralel olarak lineer form almıştır. Köyde binalar yol boyunca sıralanarak dizi yerleşim örneği oluşturmaktadır. Ancak köyde merkezin ve bazı mahallelerinin dağınık olması, köyün aynı zamanda dağınık bir yerleşim düzeni gösterdiğinin kanıtı olmuştur (Çifçi, 2012).

Şekil 6. Aksu Köyü ulaşım haritası (Çifçi, 2012)

Çalışma kapsamında aşağıda görülen güzergâh ile Aksu Köyü'nde alan çalışması yapılmış ve güzergâhtaki sıra ile yapılar incelenmiştir (Şekil 7). Mümkün olan yapılarda, sahipleri ile sözlü çalışmalar yapılmış, plan düzleminde eskiz çalışmaları gerçekleştirilmiştir. İncelenen yapılar tablolastırılarak üzerinde yapılan çalışmalar ile birlikte sunulmuştur.

Şekil 7. Çalışma kapsamında incelenen Aksu Köyü güzergâhı

Çalışma kapsamında incelenen güzergâh üzerindeki-başta konutlar olmak üzere-yapılar sırasıyla; fotoğraflanmış, mümkün olanlarda sahipleri ile röportaj yapılmış, mevcut durumun plan düzleminde eskiz çalışması gerçekleştirilmiş ve müdahale edilen noktaları üzerinden Aksu Köyü kırsal konutu ile ilgili bulgular elde edilmiştir.

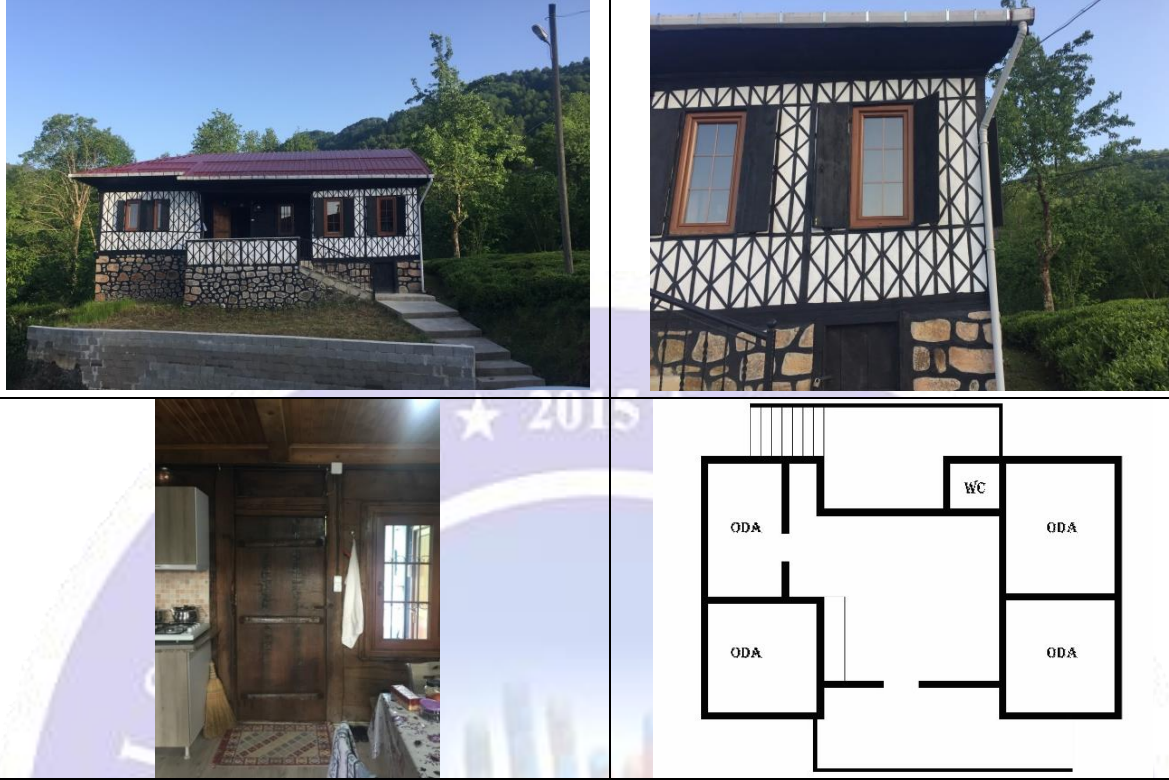
Aksu Köyü-Konut Örneği 1

Şekil 8. Aksu Köyü konut örneği 1'e ait görseller ve eskiz çalışması (Öztürk ve Bayrak arşivi, 2017)

Konut örneği 1'de ev sahibi ile yapılan görüşmeler sonucunda yapılan müdahaleler tespit edilmiş, orijinal yapı ile ilgili fikir sahibi olunmuştur. Literatür taramasında detaylı olarak açıklanan plan tipleri ile karşılaştırma yapılmıştır. Aşhanenin olduğu düşünülen şimdiki kullanımıyla salon olarak tabir edilen mekânda eskiden ocak olduğu şu an kaldırıldığı ifade edilmiştir. Bu konut örneğinde basit aşhaneli plan şeması örneğinin kullanıldığı dikkat çekmiştir.

Konut örneği 2'de ise yapılan görüşmeler ve gözlemler sonucunda; orijinal plan şemasına ve doğramalara müdahale olmadığı, onarım ve tamiratlarla yapının desteklendiği ifade edilmiştir. Ev sahibi ile yapılan görüşme doğrultusunda yapının geçmişi ile bugünü karşılaştırılmış, Sürmene kırsal konutlarına dair ilgi çekici bilgiler edinilmiştir. Aşhaneye dik geçişli hayatlı tip plan şemasının kullanıldığı tespit edilmiştir.

Aksu Köyü-Konut Örneği 2**Aksu Köyü Çay Fabrikası****Aksu Köyü-Konut Örneği 3**

Şekil 9. Aksu Köyü konut örneği 2-3 ve çay fabrikasına ait görseller (Öztürk ve Bayrak arşivi, 2017)

Aksu Köyü-Konut Örneği 4**Aksu Köyü-Konut Örneği 5****Aksu Köyü-Konut Örneği 6****Aksu Köyü-Sağlık Ocağı**

Şekil 10. Aksu Köyü konut örneği 4-5-6 ve sağlık ocağına ait görseller (Öztürk ve Bayrak arşivi, 2017)

Aksu Köyü çay fabrikası, konut örneği 3, konut örneği 4, konut örneği 5, konut örneği 6 ve Aksu Köyü sağlık ocağının içine girilerek fotoğraflama ve eskiz çalışması yapılması mümkün olmamıştır. Çalışma güzergâhı kapsamında mevcut yerleşim düzeni içindeki yeri ve konumlanmasına yönelik gözlemler yapılmıştır.

Aksu Köyü-Yukarı Aksu İlkokulu

Aksu Köyü-Cami

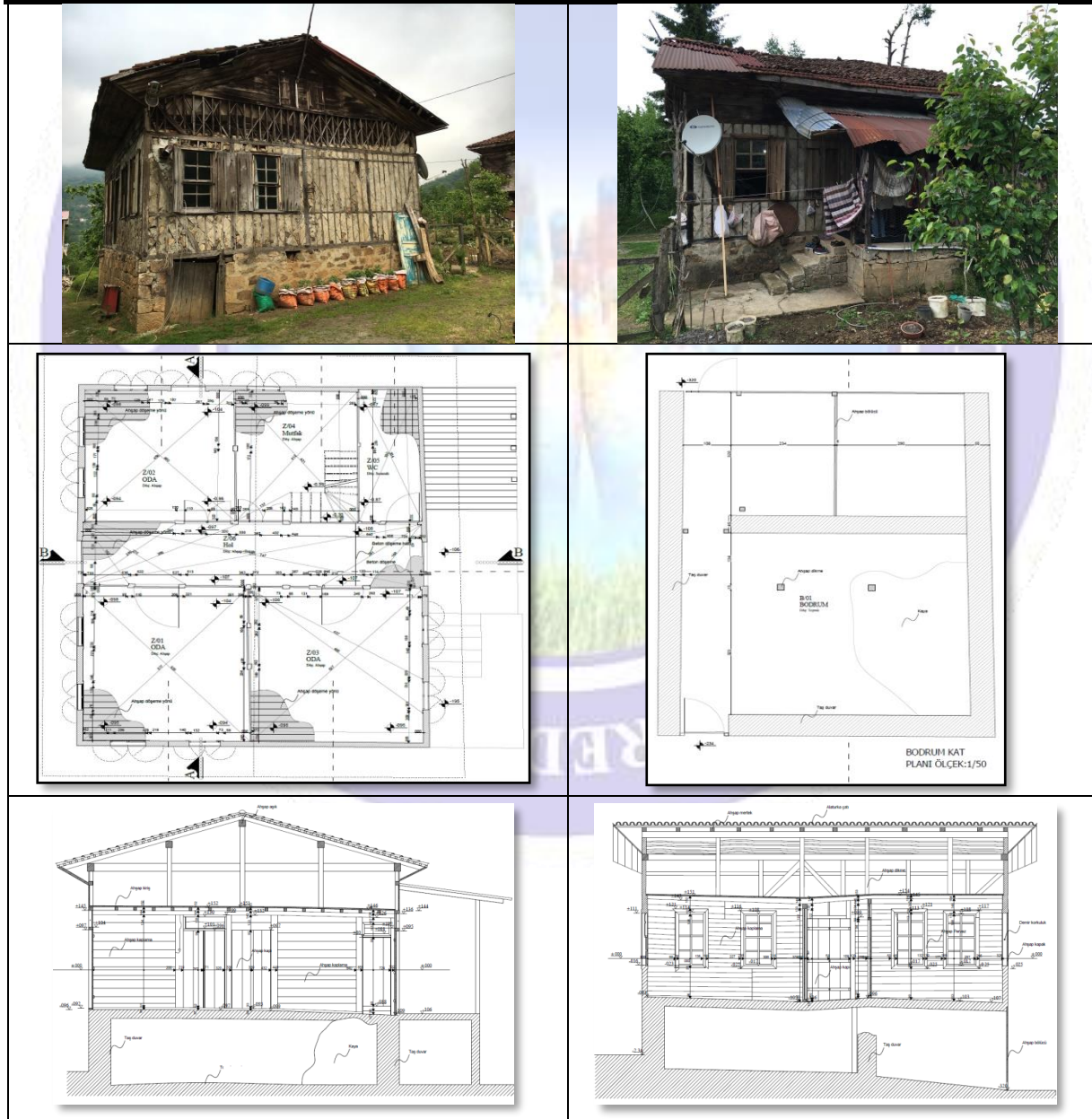
Şekil 11. Aksu Köyü Yukarı Aksu İlkokulu ve Cami'ye ait görseller (Öztürk ve Bayrak arşivi, 2017)

Köy sakinleri ile yapılan görüşmeler sonucunda şu an faaliyette olmayan Yukarı Aksu İlkokulu'nun eskiden kilise olan ve yıkılan alanda mevcut olduğu öğrenilmiştir. Okul binasının zamanında kilisenin eğitim verdiği yapı üzerinden inşa edildiği ifade edilmiştir. Hatta bir duvarının orijinal kilise duvarı olduğunu ifade etmişlerdir.

Güzergâh üzerinde kalan Aksu Köyü cami örneğinin ise köyün genel yapısı incelendiğinde ölçek ve biçim olarak uygun olmadığı tespit edilmiştir. Bu tespitin yapılmasında, köyün yerel sakinlerinin yorumları da etkili olmuştur.

Aksu Köyü konutları ile ilgili yapılmış çalışmalar incelendiğinde Avrasya Üniversitesi Mimarlık Bölümü 2015-2016 Bahar Yarıyılı Rölöve dersi kapsamında öğrencilerin yaptıkları rölöve çalışması bu çalışma kapsamında dikkat çekmiştir. Haluk Çakırca adlı kişiye ait olduğu bilinen yapının plan ve kesit düzleminde çizimleri ile detayları mevcut olup incelenmiştir. Alana ait tipoloji çalışması anlamında bu çalışmaya faydalı bilgiler kazandırmıştır. İç koridorlu plan şeması ile inşa edildiği tespit edilmiştir.

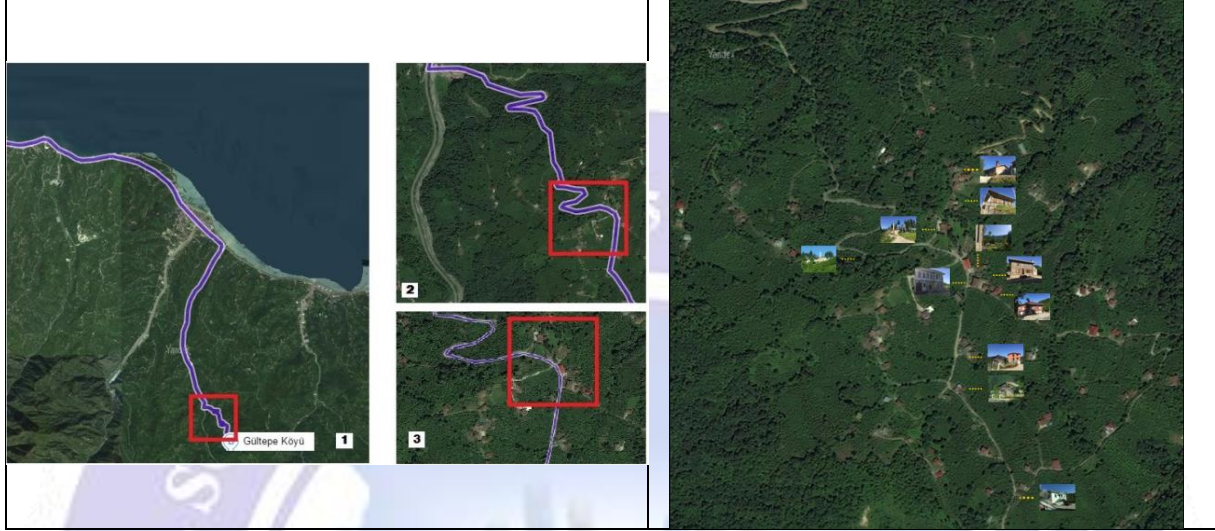
Aksu Köyü-Rölöve Çalışması

Şekil 12. AVÜ Mimarlık Bölümü Rölöve dersi kapsamında öğrencilerin yaptıkları rölöve çalışması

2.2. Gültepe Köyü

Geleneksel konut mimarisi içinde özgün örneklerin yer aldığı Sürmene ilçesine bağlı bir diğer köy ise Gültepe Köyü'dür. Çalışma kapsamında Aksu Köyü örneğinde olduğu gibi, aşağıda görülen güzergâh ile Gültepe Köyü'nde de alan çalışması yapılmış ve güzergâhtaki sıra ile yapılar incelenmiştir. Mümkün olan yapılarda, sahipleri ile sözlü çalışmalar yapılmıştır. İncelenen yapılar tablolastırılarak üzerinde yapılan çalışmalar ile birlikte sunulmuştur.

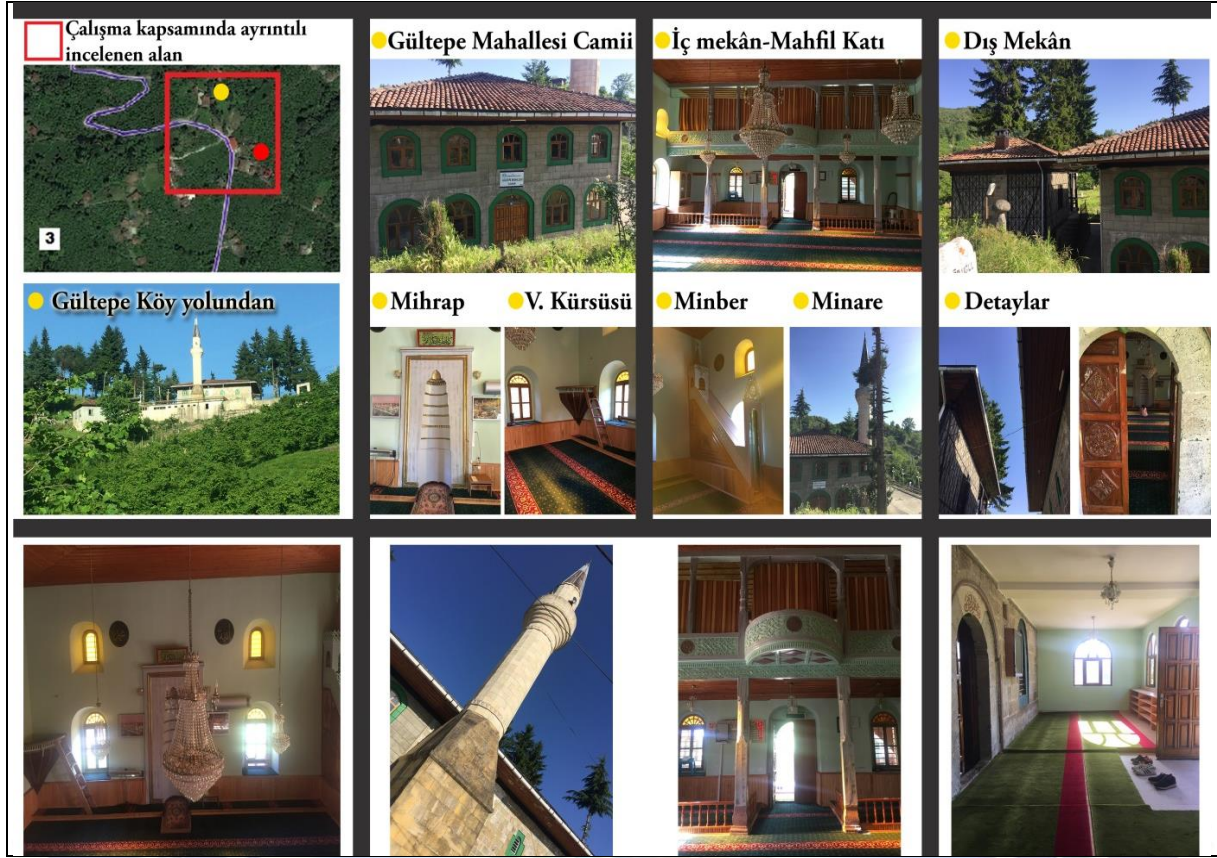
Şekil 13. Çalışma kapsamında incelenen Gültepe Köyü güzergâhı

Gültepe Köyü'ne yapılan alan çalışması sonucunda gözlemlenen yapılara ait kimlik kartları oluşturulmuştur (Şekil 15).

Gültepe Köyü-Gültepe Mahallesi Cami

Şekil 14. Gültepe Mahallesi Cami'sine ait görseller (Öztürk ve Bayrak arşivi, 2017)

Şekil 15. Kimlik kartı 1

2.2.1. Sürmene Haşim Ağa Konağı

Batur (2005), Doğu Karadeniz bölgesine özgü dağınık yerleşme modelinde evlerin, genellikle yamaçlarda çoğu zaman aile ölçeğinde birkaç evlik gruplar halinde ve bazen birbirinden bir iki kilometre mesafede konumlandıklarını ifade etmiştir. Neredeyse sonsuz sayıdaki tepeler ve yamaçlara serpilmiş, ormana ve yeşile gömülmüş birkaç evlik minik yerleşmelerin, hatta bazen tekil konutların, heyecan verici bir görüntü oluşturduğuna dikkat çekmiştir. Gültepe Köyü içinde yer alan Haşim Ağa Konağı da köyün fiziksel mekânı içerisinde özgün dokusuyla kendisine yer etmiş, heyecan verici bir yapı olarak kayıtlara geçmiştir.

Şekil 16. Sürmene Haşim Ağa Konağı'na ait plan çizimleri ve detay fotoğrafları (Canseven, 2012)

Canseven (2012), konak ile ilgili analizlerinde simetrik şekilde tasarlanmış yapıda, yerel ağızla “herem” denilen ve çoğu Karadeniz evinde görülen haremlik ve selamlık girişi olarak iki kapı olduğunu ifade etmiştir. Doğudan ve batıdan olmak üzere bu iki adet giriş kapısı ile zemin kata girilmektedir. Kestane ağacından yapıldığı bilinen ve çift kanatlı olan bu kapılar

giriş holüne açılmaktadır. Özgün halinde sıkıştırılmış toprak olan döşeme, sonradan taş ile kaplanmıştır. Yaşama katına geçiş bu bölümlerde bulunan ahşap merdivenlerle sağlanmıştır. Yine aşhaneye ve zemin katta bulunan 4 adet odaya bu bölümden geçildiği görülmüştür. Dört cephesi iç duvar olmakla birlikte, iç duvarlar yaklaşık 15-20 cm yüksekliğinde yatayda ve dikeyde kullanılan ahşap kaplamadan oluşturulmuştur. Zeminleri ve tavanları ise de yine ahşap döşeme ile kaplanmıştır (Canseven, 2012).

Gültepe Köyü-99 Pencereless Haşim Ağa Konağı

Gültepe Köyü-99 Pencereless Haşim Ağa Konağı

Şekil 17. Haşim Ağa Konağı'na ait görseller (Öztürk ve Bayrak arşivi, 2017), plan çizimleri ve detay fotoğrafları (Canseven, 2012)

Gültepe Köyü konut örneği 1’de yapılan inceleme sırasında onarım ve bakım yaptığı görülen ev sahibi ile yapılan görüşmeler sonucunda konutun orijinal yapı elemanları ile müdahale görmüş yapı elemanları üzerine tartışma yapılmıştır.

Gültepe Köyü-Konut Örneği 1

Şekil 18. Gültepe Köyü-Konut Örneği 1'e ait görseller (Öztürk ve Bayrak arşivi, 2017)

Gültepe Köyü alan çalışması güzergâhı boyunca konutlar-aktif olarak kullanılıyor ya da kullanılmıyor, kırsal mimari özellikleri gösteriyor ya da göstermiyor-yerinde incelenmiştir (Şekil 19, Şekil 20). Yerli halk ile röportajlar yapılarak köyün geçmişi ve bugünü arasında köprü görevi üstlenen söz konusu yapıların; yapım sistemi, çatı biçimi, plan düzlemi ve cephesi üzerine malzemeler elde edilmiştir.

Sekil 19. Kimlik kartı 2

Gültepe Köyü-Konut Örneği 2

Gültepe Köyü-Konut Örneği 3

Gültepe Köyü- Konut Örneği 4

Gültepe Köyü- Konut Örneği 5

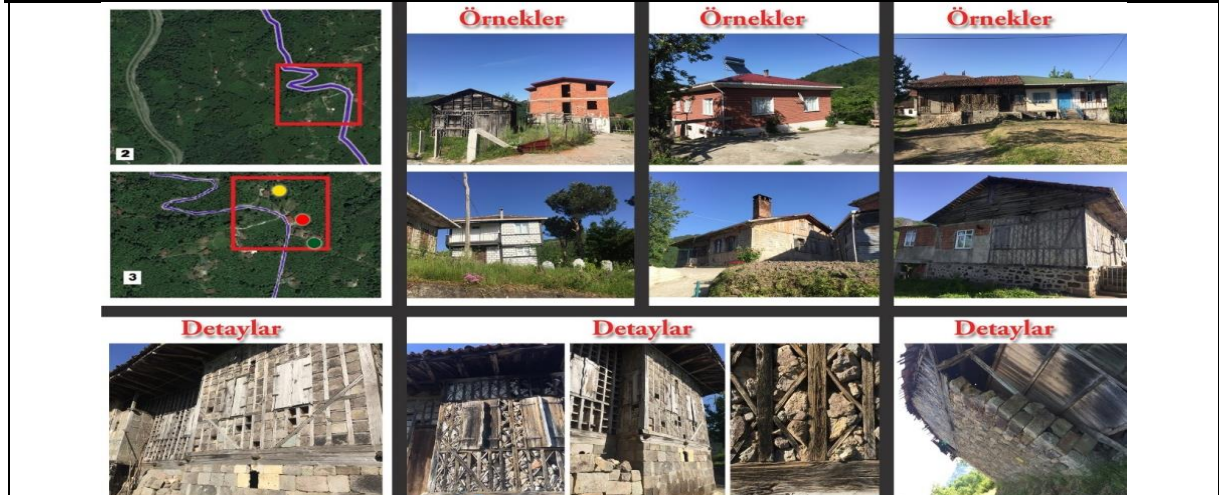
Gültepe Köyü-Konut Örneği 6

Gültepe Köyü- Konut Örneği 7

Kimlik Kartı 3

Şekil 20. Gültepe Köyü konut örneklerine ait görseller ve kimlik kartı 3 (Öztürk ve Bayrak arşivi, 2017)

3. BULGULAR

Sözen (1986) ve Tanyeli (1986); geleneksel yapımı “endüstri öncesi çağa özgü inşaat teknikleriyle gerçekleştirilmiş her türlü yapım tekniği” biçiminde tanımlamıştır (Sözen ve Tanyeli’den (1986) aktaran Canseven, 2012). Gür (2005) de tarihsel olarak konutun iletişim, etkileşim, mekân/zaman ve anlamın örgütlü bir örüntüsü olduğunu ifade etmiş; ait olduğu grubun karakteristiklerini, yaşama biçimini, davranış kurallarını, çevresel tercihlerini ve imgelerini yansıttığını belirtmiştir. “Geleneksel konut” kavramının geldiği bu noktada Sürmene ilçesine ait Aksu ve Gültepe köylerindeki konut örneklerinin “özgün” ve “geleneksel” kodlar taşıyor olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim Canseven’e (2012) göre Doğu Karadeniz Bölgesi de, kendine has mimarisi, diğer bölgelerle farklı özellikler gösteren ikliminin ve topografyasının etkisiyle, yöre insanının bölgede bulunan malzemelerle kendi kültürünü ve birikimlerini kullanması sonucu oluşmuştur.

Yapılan alan çalışması sonucunda konut örneklerinin yerleşim düzeni ve fiziksel özellikleri doğrultusunda bazı sorunlar öne çıkmaktadır. Çifci (2012) bu sorunları fiziki ve sosyal-ekonomik olarak iki başlık altında tanımlamıştır. Bu sorunları özetlemek gerekirse:

- ✓ Yaşanmayan ve sahipsiz kalan konutlarda hasarlar başlamıştır ve genelde sadece depo olarak kullanılmaya elverişli bir hale gelmiştir.
- ✓ Yeni donatıların sığmadığı mekânlar büyütülmeye çalışılırken; yapılan müdahaleler ile geleneksel kırsal mimari özelliklerine uymayan planlar ve cepheler ortaya çıkmıştır. Küçük planlı olduğunu ifade ettikleri konutlara yapılan ek mekânların da plan ve cephe düzleminde tutarsız örnekler oluşturduğu görülmüştür.
- ✓ Özellikle hasarlı duvarların onarımlarında bölgeye ait yapım tekniğine ve malzeme özelliklerine uymayan uygulamaların yapıldığı dikkat çekmiştir. Yeni inşa edilen yapılarda da çoğunlukla kırsal mimarinin özgün değerlerinin dışında kalınarak uygulamalar gerçekleştirilmiştir.
- ✓ Yerli ailelerin-özellikle gençlerin-yaşama biçimlerindeki değişikliklerin; nitelikli konutların yıkılarak yerine betonarme apartmanların dikilmesinde etkili olduğu gözlemlenmiştir.
- ✓ Köy sınırları içerisinde, geleneksel konut örneklerinin arasında yükselen farklı ölçü, biçim ve kat sayılarında inşa edilen, yeni betonarme örneklerin; köyün doğasına ve fiziki silüetine çelişkili görünümler oluşturduğu tespit edilmiştir.
- ✓ Bölgenin sahip olduğu doğal, tarihsel ve sosyo-kültürel değerlerin potansiyelinin farkında olunmadığı ve dolayısıyla kırsal kalkınma ve kırsal turizm alanlarında bölgenin-nadir birkaç örnek dışında-pasif kaldığı dikkat çekmiştir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Yerli halkın doğaya, iklime, topografyaya ve tarihi-kültürel mirasına cevabı sonucu oluşan Doğu Karadeniz geleneksel mimarisi, günümüze kadar çok sayıda çalışmaya konu olmuştur. Bu çalışma ile birlikte Sürmene ilçesine ait Aksu ve Gültepe Köyleri kırsal konutları üzerinden bir irdeleme yapılmıştır. Sonuç olarak da Doğu Karadeniz ve Sürmene kırsalına ait mevcut durumun tespiti ve yapılan müdahaleler ile birlikte problemleri noktalara dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

Bölgede yer alan her bir konut örneğinin arka planında yörenin geçmişi, insanların yaşayış biçimleri, yemek kültürlerinden alışkanlıklarına kadar çok sayıda hikâye yer almaktadır. Bu çeşitlilik şüphesiz ki inşa edildiği gün başta olmak üzere bugüne kadar ulaşan konutların öz benliklerini oluşturmuştur. Yapılan çalışmalar sonucunda; bakımsızlık ve ilgisizlikten harap

hallerde bulunan nitelikli konut örneklerinin kültürel bir miras olarak değerlendirilip korunması gerekliliği ön plana çıkmıştır. Konutlarda hala daha yaşamaya devam eden insanların çağın gerekliliklerinden mahrum edilmeyerek ve aynı zamanda konutların özgün varlıklarına da müdahale edilmeyerek ortak bir çözüm yolu politikası izlenmesi ihtiyacı dikkat çekmiştir. Söz konusu durum ile ilgili bölgenin kültürel ve maddi varlıklarının korunabilmesine olanak sağlayacak proje önerilerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Yapılacak olan koruma ve yenileme çalışmalarında yapıların öz benliklerine zarar vermeden, kırsal mimarinin esaslarına uyumlu biçimlerde uygulamaların yapılmasına dikkat edilmelidir.

Yerel yöneticilerin ve uzmanların katılımcı bir süreç izleyerek halkın isteklerini ve ihtiyaçlarını anlaması atılacak ilk adım olarak önerilmektedir. Yerel halkın bilinçsizce yaptığı anlık çözümlerin yanlışlığına ikna edilmeleri ve ortak çözüm yoluna gitmeleri gerekmektedir. Kırsal mimarinin normlarına uymayan, karakteristiğini bozan yapım tekniği, malzeme ve mimari form uygulamalarına izin vermeyerek halkın bilinçlendirilmesi sağlanmalıdır. Yaşama biçimi değişen yerli halkın, artan köyden kente göçü ve köydeki nüfus azalışı; bölgedeki üretim politikalarının yanlışlığına işaret etmektedir. Halkın maksimum faydalanabileceği üretim politikaları ve sonucunda oluşturulacak kırsal kalkınma planları ile kırsal mimarinin geri planda kalan değerinin anlaşılması için yapılacak çalışmalar motivasyon kaynağı olmalıdır. Bu doğrultuda araştırmacılara yol göstermek ve farklı bakış açıları kazandırmak çalışmanın en önemli çıktılarından birisi olmuştur.

KAYNAKÇA

- Akdeniz, F., (1994). “Sürmene Yöresi Geleneksel Konut Mimarisinin İncelenmesi”, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.
- Batur, A. ve Öymen Gür Ş., (2005). Doğu Karadeniz’de Kırsal Mimari, İstanbul: Milli Reasürans T.A.Ş., İstanbul.
- Canseven, A., (2012). “Trabzon Kenti Geleneksel Konut Mimarisi: Sürmene Konakları Uzmanlık Tezi”, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Trabzon Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü, Trabzon.
- Çakıroğlu, B. (1996). “Geleneksel Konut Mimarisinde Cephe Düzeyinde Malzeme ve Biçim İncelemesi”, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.
- Çifci, A., (2012). Kırsal Yerleşim Düzenini Etkileyen Faktörler: Trabzon İli Örneği, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.
- Çetinor, B., (1986). “Doğu Karadeniz ve Evleri”, İlgı Dergisi, Sayı:44:15-22, İstanbul.
- Doğanay, H. ve Çavuş, A., (2014). “Geleneksel El Sanatlarına Bir Örnek: Sürmene Bıçağı Üretimi”, Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı:29:51-64.
- Eminağaoğlu, Z. ve Çevik, S., (2005). “Kırsal Yerleşmelere İlişkin Tasarım ve Planlama Politikalarının Bölgesel Ölçek İçinde Değerlendirilmesi”, Planlama Dergisi, 32, 72-81.
- Güler, K. ve Bilge, A. C., (2014). “Doğu Karadeniz Ahşap Karkas Yapı Geleneği ve Koruma Sorunları”, Ahşap Yapılarda Koruma ve Onarım Sempozyumu, 2, 178-194.
- Özgüner, O. (1970). “Köyde Mimari: Doğu Karadeniz”, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Sayı:1:60-61, Ankara.
- Sümerkan, M. R., (1989). “Gelenekselden Betonarmeye Trabzon Kırsal Mimarlığı”, Mimarlık Dergisi, Sayı:89/2.

Sümerkan, M. R., (1990). “Biçimlendiren Etkenler Açısından Doğu Karadeniz Kırsal Kesiminde Geleneksel Evlerin Yapı Özellikleri”, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Trabzon.

Sümerkan, M. R., (1991). Doğu Karadeniz’de Ev Plan Tipleri, Türk Halk Mimarisi Sempozyumu Bildirileri, Konya, 5-7 Mart 1990, Ofset Repromat Matbaası, Ankara.

Sümerkan, M. R., (2015), “Doğu Karadeniz Köy Evlerinde Aşhane Mekânı Üzerine Notlar”, UKHAD, 10.

Tunç, M., (1997). “Trabzon’da Kırsal Alanlardaki Daimi Yerleşmelerde Mesken Tipleri ve Eklentileri”, Türk Coğrafya Dergisi, Sayı:32:143-159.

